

KİTLEYİ KURMAK: FREUD VE LA BOÉTIE'DE SİYASAL İTAATIN DİNAMİKLERİ *

Dr. Öğr. Üyesi Burak İyiekici

Şırnak Üniversitesi

ORCID: [0000-0003-3604-0760](#)

ROR ID: [ror.org/01fcvk23](#)

• • •

Öz

Bu çalışma, siyasal itaatin içsel dinamiklerini ve kitle yapısının kuruluşunu Sigmund Freud ile Étienne La Boétie'nin kavramları üzerinden karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Çalışmanın temel sorunsalı, bireylerin dışsal bir zorlamaya ihtiyaç duymadan iktidara neden ve nasıl boyun eğdiklerinin, iki düşünürün açıklama modelleri çerçevesinde anlaşılmasıdır. Freud, itaati libidinal bağlılık ve bilinçdışı arzuların lidere aktarımı (baba katli, özdeşleşme) yoluyla açıklayarak kitleyi dikey ve arzu temelli bir oluşum olarak konumlandırır. La Boétie ise özgürlüğün alışkanlık yoluyla unutulmasını ve çıkar ağlarının içselleştirilmesini vurgulayarak gönüllü kulluğu yatay ve rızaya dayalı bir rejim olarak tanımlar. Çalışma, arzu ve alışkanlık eksenlerinde şekillenen bu iki yaklaşımın özne, doğa ve lider figürü gibi başlıklardaki köklü ayrımlarını ve olası kesişimlerini tartışmaktadır. Sonuç olarak siyasal itaatin tek bir kaynağa indirgenemeyeceği; Freud'un libidinal arzu eksenini ile La Boétie'nin ideolojik alışkanlık ekseninin kesişiminde ortaya çıkan dinamiklerle anlaşılması gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kitle, İtaat, Freud, de La Boétie

Constructing the Crowd: The Dynamics of Political Obedience in Freud and La Boétie

Abstract

This study offers a comparative analysis of the internal dynamics of political obedience and the construction of the crowd structure using the concepts of Sigmund Freud and Étienne La Boétie. The central question seeks to understand the mechanisms of submission to power without external coercion, as explained within the respective frameworks of these two thinkers. Freud interprets obedience as a form of libidinal attachment and the transference of unconscious desires onto the leader (primal father's murder, identification), thereby characterizing the crowd as a vertical and desire-based formation. La Boétie, by contrast, emphasizes the forgetting of freedom through habit and the internalization of networks of interest, defining voluntary servitude as a horizontal and consent-based regime. The study discusses the fundamental differences and potential overlaps between these two approaches—desire and habit—particularly regarding the subject, nature, and the leader figure. Ultimately, it is argued that political obedience cannot be reduced to a single source; rather, it should be examined through the dynamics that emerge at the intersection of Freud's libidinal axis of desire and La Boétie's ideological axis of habit.

Keywords: Crowd, obedience, Freud, de La Boétie

* Makale geliş tarihi / Received date: 20.07.2025
Makale kabul tarihi / Accepted date: 03.11.2025
Erken görünüm tarihi / Published online: 27.11.2025

Yazar email: burakiyiekici@gmail.com

Kitleyi Kurmak: Freud ve La Boétie'de Siyasal İtaatin Dinamikleri

Giriş

Kitle, modern siyaset, psikoloji ve sosyoloji için merkezi önemde bir kavram olarak, bireylerin yalnızca bir araya gelmesiyle oluşan sıradan kalabalıklardan farklı, belirli duygusal, düşünsel ve davranışsal düzeneklerle örülmüş bir toplumsal yapıyı ifade eder. Kitle psikolojisi ise bireyin kimliğini kısmen askıya aldığı, ortak bir hedef, duygu ya da arzu etrafında birleştiği ve kendi özerkliğinden feragat ettiği bir durum olarak hem iktidarın kurulmasını mümkün kılan hem de onun sorgulanmasını güçleştiren bir zemin olarak değerlendirilebilir.

Kitle kavramına yönelen iki farklı düşünür olarak Sigmund Freud ve Étienne La Boétie, ilgi alanlarına ve kendi dönemlerinin koşullarına uygun biçimde kitle ve kitle psikolojisine eğilmişlerdir. Freud, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başının kapitalist modern toplumunda ortaya çıkan ordu, kilise ve siyasal topluluklar gibi örgütlü kitle biçimlerini çözümlemesine merkez almıştır. Freud'un kitle psikolojisine yaklaşımı, bizzat kurucusu olduğu psikanaliz disiplininin ve dönemin antropoloji çalışmalarının bir yansımasıdır. Bu bağlamda, Freud psikanalitik çözümlemesi doğrultusunda kitleyi, rasyonel kararlar alan bireylerden oluşan bir toplamdan ziyade, bilinçdışı libidinal dürtülerin ve bastırılmış suçluluk duygularının yönlendirdiği psişik bir oluşum olarak ele almıştır.

La Boétie'nin 16. yüzyıl Fransa'sında mutlakiyetçi monarşi koşullarında çerçevelenen yaklaşımı ise tiranlık ve özgürlük sorununu esas alan bir bağlamda şekillenmiştir. La Boétie'nin düşüncesi, 16. yüzyılın hümanist ve Rönesans atmosferinde biçimlenmiş, bu çerçevede dönemin mutlak monarşisi ve dinsel otoritesine eleştirel bir perspektifle yönelmiştir. Siyasal itaatin kaynağını dışsal bir baskıdan ziyade, bireyin kendi rızası ve içsel eğilimleri üzerinden çözümleyen La Boétie, siyasal iktidarın sadece zorla değil, aynı zamanda halkın rızasıyla da

kurulabileceği fikrini merkeze alarak, modern siyaset felsefesinde önemli bir kanal açmıştır.

Dolayısıyla Freud ve La Boétie'nin kitleyi ele alış biçimleri, onların farklı tarihsel bağlamlarda yaşamış olmalarının doğal bir sonucu olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte, Freud'un bireysel-psişik süreçleri kurucu bir toplumsal deneyim olan baba katli mitine dayandırarak evrensel düzeyde yeniden üretmesi ve La Boétie'nin siyasal iktidarı -tirandan bağımsız olarak- insan doğasına aykırı kabul ederek siyasal itaatin evrensel niteliğini vurgulaması, her iki düşünürün de yalnızca tarihsel koşulları değil, genel geçer bir siyasal itaat sorununu kavramaya yöneldiklerini göstermektedir. Bu nedenle farklı dönemsel koşullara rağmen her iki yaklaşım, siyasal itaati açıklamaya dönük evrensel iddialar taşımaktadır.

Bu paralelde çalışmanın amacı, siyasal itaati mümkün kılan kitlesel yapının nasıl kurulduğunu ve işlediğini Freud ve La Boétie'nin metinleri üzerinden anlamaktır. Bu iki düşünürün birlikte ele alınmasının nedeni, farklı dönemler ve toplumsal koşullarda yaşamış olmalarına rağmen kitleyi yalnızca dışsal baskıyla değil, içsel bir yönelimle açıklamaları, fakat bunu birbirine zıt biçimlerde yapmış olmalarıdır. Bu çalışma, her iki düşünürün kitleyi içsel mekanizmalar üzerinden ele almasına rağmen, Freud'un psikanalitik-libidinal bir bağlılık odağının, Rönesans hümanizminden beslenen La Boétie'nin siyasal ve rızaya dayalı itaat kavramından köklü bir biçimde ayrılmasının, modern siyaset kuramında otorite ve itaat ilişkilerine dair iki farklı ancak tamamlayıcı teorik kanalı açtığı argümanını ileri sürmektedir. Söz konusu karşıtlık, siyasal itaatin kaynağının arzu mu yoksa alışkanlık mı olduğuna dair kuramsal bir gerilim yaratmakta, böylece kitleyi mümkün kılan dinamiklerin çözümlemesine imkân tanımaktadır.

Çalışmanın ana argümanı doğrultusunda ilk bölümde Freud'un kitle psikolojisine katkıları ele alınacak; bireysel bilinçdışı süreçlerin baba katli, özdeşleşme, ambivalans ve totem gibi kavramlar ışığında kitleyi nasıl kurduğu ve lider figürünün bu yapıdaki merkezi rolü incelenecektir. İkinci bölümde La Boétie'nin gönüllü kulluk analizi merkeze alınarak, özgür doğan bireylerin alışkanlık, ideolojik içselleştirme ve çıkar ilişkileri yoluyla boyun eğmeye yönelmeleri, tiranın iktidarını sürdürme mekanizmaları ve direniş önerisinin sınırları tartışılacaktır. Son bölümde ise Freud ve La Boétie'nin yaklaşımları karşılaştırılarak siyasal itaatin arzu ve alışkanlık ekseninde nasıl farklılaştığı ortaya konacak ve bu karşıtlıkların siyasal itaati anlamaya sunduğu katkılar değerlendirilecektir.

1. Freud ve Kitle: Baba Katli ve Arzunun Siyaseti

1856'da Avusturya İmparatorluğu'nda dünyaya gelen Freud, insan psikolojisinin yüzeyde görünen bilinçli düşüncelerden ibaret olmadığını savunup psikanalizin temellerini atarak, bastırılmış dürtülerin, arzuların ve çocukluk yaşantısının kişilik gelişiminde belirleyici olduğunu göstermiştir. Özdeşleşme, nevroz, Oidipus kompleksi gibi kavramlarla bireysel çatışmaları çözümlemeye çalışan Freud'un düşünceleri, psikoloji, edebiyat ve sosyoloji üzerinde derin izler bırakmıştır.

1.1. Baba Katli, Totem ve Lider

Bireysel psikolojiye dair geliştirdiği kavrayışı, aynı zamanda kitle psikolojisini anlamak için de kullanan Freud (Kiss, 2004, s. 728; Parman, 2006, s. 269), kitle konusunda da bireysel tepki biçimlerini aşarak, bu tepkileri mümkün kılan bilinçdışı ve psikanalitik örgütlenmelere odaklanmıştır (Akal, 1999, s. 283). Bu bağlamda Freud, kitle çözümlemesinin merkezine kurucu bir sahne olarak "baba katli" varsayımını yerleştirmektedir. Buna göre Freud açısından kitle, kendiliğinden oluşmuş bir kalabalıktan ziyade, merkezinde "babanın öldürülmesi" eyleminin ilksel neden olarak bulunduğu, bilinçdışı libidinal bağlarla örülmüş ve arzuya dayalı bir örgütlenme formunu ifade etmektedir (Freud, 2023, s. 77; Freud, 2024, s. 152).

Nitekim Freud'un 1913 tarihli *Totem ve Tabu* metni, insan topluluklarının kökenini varsayımsal bir ataerkil sürü düzenine yerleştirir (Freud, 2024, ss. 1-14). Bu düzende, tüm dişiler üzerinde tekel kuran despot bir baba figürü, oğullarının bu dişilere cinsel erişimini engellemektedir (Marcuse, 1968, s. 80-81). Freud'un antropolojik bir mit olarak kurduğu bu sahnenin devamında kardeşler bir araya gelerek babayı öldürmüş, böylece onu hem ortadan kaldırmış hem de yiyerek onunla özdeşleşmişlerdir (Freud, 2024, s. 152; Erşen, 2006, s. 90).

Söz konusu çerçeve içerisinde çocuklar açısından baba hem nefret edilen hem de hayranlık uyandırarak idealize edilen bir arzu nesnesini ifade etmektedir (Freud, 2024, s. 153). Bu çelişkili konumlanma, Freud'un "ambivalans" adını verdiği çift değerli duygulanım yapısıyla açıklanmaktadır. Buna göre birey aynı nesneye karşı hem sevgi hem de yok etme arzusu beslemektedir (Freud, 2024, s. 35). Baba figürüne yönelen bu sevgi-nefret ikiliği hem Oedipus karmaşasında hem de kurucu suç mitinde belirleyici hale gelir. Nitekim Oidipus karmaşasında çocuk, enstest arzularını annesine yöneltirken, bu arzusunun karşısına engelleyici ve yasak koyucu bir figür olarak da babayı görmektedir.

Bu haliyle baba hem bu arzusun bastırılmasına neden olan bir tehdit hem de çocuğun özdeşleştiği, benlik idealini şekillendiren bir modeldir. Demek ki bu karşılaşma, sadece yasakla değil, aynı zamanda özdeşleşmeyle de sonuçlanmaktadır: çocuk, babayı bir yandan rakip olarak görürken bir yandan da onu idealize ederek içselleştirir. Böylece özdeşleşme Freud'da tek yönlü bir özümseme değil hem sevileni kendine katma arzusu hem de onu yok etme isteğini içinde barındıran çelişkili ve kendi ifadesiyle çift değerli (Freud, 2023, s. 58) bir eylemi nitelemektedir.

Freud'un kuramında baba figürünün öldürülmesiyle ortaya çıkan suçluluk duygusu, totemik yasağın ve bu minvalde ilk toplumsal düzenlemelerin kaynağı haline gelmiştir. Totemik yasaklar temelde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, babanın diğer dişilere erişimi sınırlandıran hükmünün toplumsal bir yasa haline gelerek ensest yasağı biçimini alması ve onun öldürülmesiyle birlikte devreye giren öldürme yasağıdır (Erşen, 2006, s. 90; Kütahne, 2006, s. 145). Başka bir ifadeyle baba katlinden sonra suçluluğun bastırılması, ensest yasağı ve öldürme yasağı şeklinde iki temel yasa olarak kurumsallaşmıştır.

Totemik yasağın ilk biçimsel ifadesi, totem yemeği ritüelidir. Freud'a göre kurban edilen baba, bir tören eşliğinde yenilmiş ve bu tören hem suçun ortaklaşa kabulünü sağlamış hem de bastırılmış arzusun üzerine kurulu ahlaki düzenin temelini atmıştır. Bu haliyle ortak suç; ortak yas ve ortak yasa ile telafi edilmiştir. Freud'un tabiriyle, "...insanlığın belki de ilk şenliği olan totem yemeği..." (Freud, 2024, s. 152), bastırılmış arzusun törensel biçimde hatırlanmasının ifadesidir. İşte ikili bir yapıya sahip özdeşleşme, totem yemeği için önemli olan yamyamlığı da anlaşılır kılmaktadır zira Freud için yamyam "...sadece sevdiklerini yer" (Freud, 2023, s. 58).

Freud'a göre söz konusu kurucu suç, insanın libidinal tarihine silinemez bir iz bırakmıştır ki bu haliyle "ölü baba yaşarken olduğundan çok daha güçlü(dür)" (Freud, 2024, s. 153). Bu yapısal sahne yalnızca geçmişe ait bir mit değil, her bireyin ruhsal tarihine kazınmış tarihsel bir deneyimi temsil etmektedir (Akal, 1999, s. 289). Nitekim Freud'a göre her birey, atalarının bastırılmış suçunu devralmakta ve kendi iç dünyasında yeniden işlemektedir. Bu tarihsel-psikolojik süreklilik hem birey psikolojisinin hem de kitle psikolojisinin temeline yerleşir. Demek ki bu "anı" yalnızca tarihsel bir köken miti değil, her bireyin psikoseksüel gelişiminde tekrar kurulan bir yapısal tekrarın taslağıdır.

Söz konusu tarihsel-psikolojik süreklilik, babaya duyulan ambivalansla birlikte onun yasaklarının içselleştirilmesine, bu yasakların toplumsal yasa halini almasına da yol açmaktadır (Moscovici, 1985, s. 256). Freud'a göre babanın yerini alan bu yasa, bireyin benlik idealinin temelini oluşturmaktadır. Böylece bireyin iç dünyasında kurulan baba figürü, dış dünyadaki lider imgelerine

aktarılmakta, lider artık yalnızca siyasal bir otorite değil, bastırılmış arzusun taşıyıcısı ve benlik idealinin temsilcisi olmaktadır (Aytaç, 2009, s. 149).

Bu sayede birey, kendi idealinden feragat edip onu lidere devrederken bu aktarımın yarattığı bağ, rızadan çok arzusun içsel yapısına dayanan bir boyun eğme biçimini doğurmaktadır (Aytaç, 2009, s. 159; Fischer, 2022, s. 87; Fromm, 1991, s. 67). Dolayısıyla lider figürü hem sevgi hem de korku uyandırmakta; bireye koruma sunarken bir yandan da onu baskı altında tutmaktadır.

1.2. Yapay Kitleler, Süperego ve Panik

Freud'un kuramı, "yapay kitleler" olarak adlandırdığı ordu ve kilise gibi yapıların lider figürü etrafında örgütlenme biçiminde somutlanmaktadır (Özmen, 2015, s. 190). Buna göre kendiliğinden oluşmayan (Çelebi, 2014, s. 13), içsel olarak örgütlenmiş ve süreklilik sağlayan kitleler olarak ordu ve kilisede, üyeleri birbirine bağlayan şey, ortak bir lidere —bir baba ikamesine— duyulan "libidinal bir yatırımdır" (Brighenti, 2010, s. 302). Buna göre söz konusu yapılarda her birey, kendi benlik idealini lidere aktarmakta ve böylece bireyler birbirlerine doğrudan değil, aynı nesneye yönelmiş arzuları dolayısıyla bağlanmaktadır (Roudinesco, 2016, ss. 253-254).

Freud açısından yapay kitlelerde bir özdeşleşmenin de ötesinde kitle açısından narsisistik bir vazgeçiş ve lidere yönelik mutlak bir sevginin hâkim olduğu da görülebilmektedir (Borch-Jacobsen, 1988, s. 156). Lider figürü bu çerçevede hem sevilen ama aynı zamanda bastıran, yöneten ve idealize edilen bir nesne statüsündedir.

Bu noktada yalnızca benlik idealinin dışsal temsili olmayan lider, aynı zamanda süperegonun da temel dışsal kaynağı haline gelmektedir. Böylece birey için suçluluk yaratıcı bir iç denetim mercii olan lider, süperegonun dışsallaşmış kaynağı olarak bireyin hem sevgisini hem de itaatini kazanmaktadır (Honneth, 1996, s. 78). Burada kitle açısından söz konusu olan esasında iradi bir rıza değil; arzusun yapısından türeyen, tarih boyunca süregiden içsel bir boyun eğmedir (Borch-Jacobsen, 1988, s. 149).

Böylece Freud, liderin kitle bireyleri nezdinde hem baba hem kurtarıcı hem de yasa koyucu rollerini bir arada üstlendiğini belirtmektedir. Bu rollerin birleşimi, lider figürünü yalnızca psikolojik değil, aynı zamanda kutsal bir varlık haline getirmektedir: Nitekim Freud'un ifadesiyle "Tanrı... yüceltilmiş bir babadan başka bir şey [değildir]" (Freud, 2024, s. 157). Böylece lider, kitle nezdinde sadece arzu edilen değil, tapılan bir figüre dönüşmekte; politik sadakat, adeta dinsel bir bağlılık biçimi kazanmaktadır.

Görülmektedir ki Freud açısından yapay kitlelerde liderin gücü, onun fiziksel iktidarından çok, bireylerin ona atfettiği libidinal değerden beslenmektedir. Her birey, liderin kendilerini eşit biçimde sevdiğine dair bir yanılsama içinde kendi narsisizmini askıya alırken, özsaygısını ve bireysel benliğini de yitirmektedir (Moscovici, 1985, ss. 252-253). Bu haliyle birey, liderin gölgesinde silinirken, aynı zamanda kendini onunla bir sayma deneyiminden de haz almaktadır.

Freud'a göre bu özdeşleşme yalnızca duygusal değil, aynı zamanda bilişsel bir teslimiyeti de içermektedir. Birey, liderle kurduğu libidinal bağ sayesinde kendi benlik idealinden vazgeçmesine benzer şekilde lideri, tüm benliğin yönlendirici ilkesi haline getirmekte ve onunla kurduğu özdeşimi düşünsel düzeyde de sürdürmektedir.

Söz konusu yapı içerisinde düşünmek, yargılamak ya da sorgulamak gerekmediğinden eleştirel akıl geçersiz hale gelmektedir. Freud bu noktada, kitle bireyinin zihinsel faaliyetlerinde de bir gerileme yaşandığını ve bu gerilemenin narsisistik sınırların askıya alınmasıyla birlikte ilerlediğini belirtmektedir (Freud, 2023, s. 37). Sonuç olarak kitle, sadece bir duygulanım birliği değil, aynı zamanda kolektif bir düşünme felci halidir¹.

Bununla birlikte, söz konusu duygusal bağın sürekliliği oldukça kırılgan bir yapı da sergilemektedir. Freud'un özellikle ordu psikolojisi bağlamında ele aldığı 'panik' fenomeni, yapay kitlelerin ani ve dramatik çözülüşünün açık bir örneğini oluşturmaktadır (Freud, 2023, s. 46). Panik, kitlenin libidinal olarak bağlandığı lider figürüne olan güven ve bağlılığını kaybetmesi sonucu, bireylerin ortak duygusal ve düşünsel zemininin hızla dağılarak kolektif hareket yeteneğini yitirmesi durumudur (Freud, 2023, s. 47). Bir başka ifadeyle panik, dışsal bir tehlikeye verilen rasyonel bir tepkiden ziyade, kitleyi bir arada tutan duygusal bağların aniden kopması ve lider figürünün kaybedilmesiyle ortaya çıkan bir çözülme halidir.

Panik durumunda lider figürüne olan libidinal bağ zayıfladığında ya da yok olduğunda, bireyler arasındaki dolaylı özdeşlik de çözülme halindedir. Bu çözülme, yalnızca bir otorite kaybı değil, aynı zamanda bireylerin birbirlerine karşı duyduğu duygusal bağların da çöküşü anlamına gelmektedir. Freud'a göre panik anında ortak arzusun figürü yok olup kolektif fantezi dağıldığı için kitlenin bileşenleri de bireysel varoluşuna geri dönmektedir. Bu andan itibaren kitle

¹ Freud'un bu tespiti, kendisinden önce Gustave Le Bon'un formüle ettiği, kalabalıkların bireyi rasyonel muhakemeden alıkoyduğu fikrinin psikanalitik bir devamı olarak okunabilir (bkz. Le Bon, 2022).

açısından duygudaşlık kaybolmuş, düşünme kapasitesi felç olmuş, korku bulaşıcı hale gelmiş ve sonuçta kitle artık yalnızca bir kalabalığa dönüşmüştür.

Freud'un bu çözümlemesi, modern bireyin siyasal itaatinin merkezine, bilinçdışı düzlemde işleyen libidinal ve özdeşleşimsel bağları yerleştirdiğini göstermektedir (Fischer, 2022, s. 21). Ancak bu açıklama aynı zamanda arzusun doğasına içkin olan çelişkili yapıyı da gözler önüne sermektedir: lider bastırmanın olduğu kadar idealizasyonun da nesnesidir ki birey hem ona boyun eğerek özgürlükten feragat etmekte hem de bu feragatte bir tür haz bulmaktadır (Borch-Jacobsen, 1988, ss. 156-157).

Dolayısıyla Freud'un kuramında özgürlük, bireyin sahip olduğu bir hak ya da yitirilmiş bir ideal olarak değil, arzusun yapısal çelişkisi içinde anlamını yitirmiş bir yanılsama olarak kavranmaktadır. Nihayetinde Freud siyasal olanı rasyonel kararların değil, bilinçdışı arzuların ve kolektif fantezilerin şekillendirdiğini savunarak (Moscovici, 1985, s. 240), siyasal itaatın gönüllülüğünü patolojik bir zeminde kavramaktadır. Buna göre birey, lidere duyduğu korku ve hem de sevgi yoluyla kendi özerkliğini gönüllü olarak ona bırakmaktadır.

Freud'un kitle çözümlemesini bilinçdışı süreçler temelinde ve baba katli, Oidipus kompleksi, ambivalans, totem, özdeşleşme ve suçluluk kavramları çerçevesinde kurduğu yaklaşımının ardından, La Boétie'nin kitleye ilişkin perspektifi bir sonraki başlık altında tartışılacaktır.

2. La Boétie ve Kitle: Alışkanlık, Unutma ve İtaatin Siyaseti

1530'da Fransa'da dünyaya gelen Étienne de La Boétie, Rönesans düşüncesinin önemli isimlerinden biri olarak insan özgürlüğü, iktidar ve itaat üzerine yaptığı eleştirel çözümlemelerle tanınmıştır. Özellikle genç yaşta kaleme aldığı *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*'de, bireylerin kendi rızalarıyla boyunduruk altına girmelerini sorgulamış ve bu görüşleriyle modern siyaset felsefesi için önemli hareket noktaları sunmuştur.

Siyasal itaat sorunsalının kökeninde, yönetilenlerin psikolojik ve tarihsel sürekliliğini çözümleyen kurucu metinlerden birine imza atan Étienne de La Boétie, siyasal itaat kökenini esas olarak yönetenlerin değil, yönetilenlerin eylemlerinde aramaktadır. Bu çerçevede La Boétie düşünsel güzergâhını itaat kaynaklarını irdeleyerek açmaktadır:

Nasıl oluyor da bunca insan, bunca şehir, bunca ulus, kendisine verdikleri güçten başka gücü olmayan, katlanmayı kabul ettikleri ölçüde onlara zarar

verme erkine sahip, ona karşı gelmektense ondan gelen her şeyi sineye çekmeye tercih ettikleri takdirde onlara hiçbir kötülük etmeyen tek bir tirana tahammül ediyor? (2019, s. 17).

La Boétie açısından bu soru, yalnızca bir yönetsel yapının eleştirisini değil, aynı zamanda insanın kendi kendini tahakküme nasıl açtığını sorgulayan derin bir antropolojik ve siyasal müdahale anlamına gelecektir.

2.1. Özgürlük, Yozlaşma ve İktidar

La Boétie'nin düşünsel yapısı, insanın özgür doğduğu ve bu asli doğasının, insanları eşit kılarak birbirlerini kardeş olarak tanımalarını sağlayan temel olduğu varsayımıyla başlar (Freud, 2019, s. 96; García-Alonso, 2013, s. 322). La Boétie'nin düşüncesinde doğa, insanın hemcinsleriyle barış içinde yaşayabilmesi için herhangi bir dışsal ya da yapay güce gereksinim duymadığı bir düzeni temsil etmektedir. Bu anlayışta iktidar da insan doğasına yabancı ve dışsal bir müdahale olarak belirmektedir. Nitekim iktidarın varlığı ancak doğal düzenin bozulmasıyla mümkün hale geldiğinden La Boétie'ye göre bu durum, insanın özsel eğilimlerinden değil, bir takım tarihsel sapmalardan türemiş olmalıdır.

Dolayısıyla iktidar, doğaya aykırı (García-Alonso, 2013, s. 324), tarihsel olarak inşa edilmiş ve özgürlüğü yok ettiği için de yozlaştırıcı bir unsurdur. Özgürlüğün siyasal bir yönetim biçimiyle tesis edilebileceği fikri La Boétie'ye yabancısıdır zira ona göre iyi bir iktidar yoktur; siyasal yönetimin varlığı, direkt özgürlüğün yokluğu anlamına gelmektedir. Bu çerçevede siyasal olan, insan doğasının yadsınması anlamına geldiğinden her yönetim biçimi, az ya da çok, bireyin kendi üzerine düşünme kapasitesini bastıran bir tahakküm biçimi olarak değerlendirilmektedir.

Söz konusu nedenlerle La Boétie'nin tiranlık eleştirisi, yüzeysel bir okumanın düşündürebileceği gibi yalnızca tek bir kişinin zorbalığına ya da monarşik yönetime indirgenebilir değildir (Ağaoğulları & Köker, 2013, s. 275). Burada asıl hedef, kötülüğün, kurumsallaşmış siyasal iktidarın özünde bulunduğunu göstermek ve iktidarın temelini oluşturan egemenlik mantığını yadsımaktır. Bu çerçevede “yönetime geliş yöntemi nasıl olursa olsun iktidarın özü [La Boétie'ye göre] tiranlıktır” (Ağaoğulları & Köker, 2013, s. 301). Demek ki asıl sorun gücün kötüye kullanılması değil, bir efendinin iradesine tabi olmanın ta kendisidir.

La Boétie'de doğal özgürlük durumunun tarihsel olarak kesintiye uğraması, siyasal yozlaşmanın başlangıcıyla birlikte, köleliğin nasıl toplumsal yapının kalıcı ve evrensel bir bileşeni haline geldiğinin açıklanmasını zorunlu kılmaktadır. La Boétie söz konusu dönüşümü tek bir kurucu olaya değil, yavaş

ve derinden işleyen bir mekanizmaya, yani alışkanlığa bağlamaktadır (Keohane, 1977, s. 123).

2.2. Alışkanlık, Pasif Direniş ve Elitizm

La Boétie açısından insan doğası özünde özgür nitelikte olsa da bu nitelik kırılındır ve toplumsal koşullar ile yetiştirilme biçimiyle kolayca bükülebilmektedir. Bu dönüşümde alışkanlık, bireyin özgür doğasını bastıran ve yerini alan kurucu bir kuvvet haline gelmektedir. Gönüllü kulluğun ortaya çıkışında belirleyici olan da işte bu alışkanlığın, ideolojik bir içselleştirme mekanizması olarak işlev görmesidir (Ağaoğulları & Köker, 2013, s. 294).

Söz konusu yozlaşma süreci, hafızanın ve arzunun köretilmesi ve akabinde unutturulmasıyla işlemektedir zira La Boétie'ye göre insanlar, hiç sahip olmadıkları bir şey için üzüntü duymaz ve özgürlüğün tadını bilmeyenler, onun yokluğunu da hissetmezler. Bu durum, siyasal tahakkümün kuşaklar boyunca sorgusuzca kabulünü sağlayan bir kırılma yaratmaktadır. La Boétie bu dönüşümü, ilk zamanlarda baskı altında olan "...babalarının mecbur kaldıkları için zorla yaptıkları şeyleri onlar gönüllüce yaparlar" (La Boétie, 2019, s. 35) şeklindeki sarsıcı formülle özetlemektedir.

Söz konusu formül, baskının içselleşme mekanizmalarının nasıl bir toplumsal karakter ve sürekliliğe dönüştüğünü de ortaya koymaktadır. Böylece insanın "birinci doğası"nın yerini, köleliği benimsemiş ve benliğine yabancılaşmış bir "ikinci doğa" almıştır (Ağaoğulları & Köker, 2013, s. 295). Sonuç olarak kulluk, artık dışsal bir zorlamadan ibaret değildir, o; bireyin boyun eğmeye yalnızca rıza göstermesi değil, onu benimsemesiyle karakterize olan içsel bir yatkınlığa, ahlaki bir çözülmeye ve siyasal bir unutma haline dönüşmüştür.

Alışkanlık yoluyla kurulan bu "ikinci doğa" ve gönüllü kulluk düzeni, tiranlar tarafından bilinçli olarak kullanılan çeşitli yöntemlerle de sürekli olarak pekiştirilmektedir. Bu yöntemlerin başında, halkın zevk ve eğlenceye düşürülerek zihinsel olarak uyuşturulması gelmektedir. Bu minvalde gösteriler, oyunlar, kolezyumlar gibi etkinlikler ve başka maddi hazlar, halkı siyasal gerçeklikten kopararak onları uysal, "...korkak ve kadınsı" (La Boétie, 2019, s. 47) bir kitle haline getirmektedir. Bu zihinsel uyuşma hali, kitlelerin düşünme ve yargılama becerilerini yitirerek yalnızca itaat eden bir topluluğa dönüşmesine neden olmaktadır (La Boétie, 2019, s. 53).

La Boétie'nin düşüncesinde tiranın gücü de tek başına yönetmesinden değil, tersine, etrafında kümelenmiş çıkar ağında yatmaktadır. Bu haliyle tiranı ayakta tutan asıl güç, ganimetten pay almak ve "büyük tiranın altında küçük

tirancıklar olmak" için onu destekleyen beş-altı kişilik dar bir çevrededir. Bu çekirdek grup aslında kendilerine bağlı altı yüz kişiyi, onlar da kendi altındaki altı bin kişiyi yönetmektedir. Böylece iktidar, milyonlarca insanı sisteme bir çıkar beklentisiyle bağlayan piramidal bir yapıya dönüşmektedir (Pieters & Roose, 2006, s. 90; Sparling, 2013, s. 488). Sonuç olarak bu ilişkiler ağı dostluğa değil, korkuya ve ortak suça dayalı bir karşılıklı bağımlılık düzenini ifade etmektedir (Ağaoğulları, 1983, s. 247).

La Boétie'ye göre sayılan yöntemlere ek olarak tiranlar, güçlerini pekiştirmek için otoriteyi kutsallaştırma yoluna da gitmektedirler (La Boétie, 2019, s. 119). Kendilerini tanrısalılaştırarak veya mevcut dinsel otoritelerle iş birliği yaparak halk üzerinde mistik bir güç kuran tiranlar, bu yolla itaati de kutsal bir göreve dönüştürmektedirler. Dinin araçsallaştırılması dışında halkın birbirine düşman edilmesi ve sonrasında bölünmesi de onların daha kolay yönetilmesine yol açmaktadır. Bu stratejilerle bireyleri yalnızlaştırıp kolektif dayanışma kapasitesini yok eden tiran, bir anlamda kitleyi atomize olmuş bireylerin toplamına dönüştürmektedir (Sparling, 2013, s. 487).

Çeşitli eğlenceler, çıkar ağları, dini unsurlar ve böl ve yönet taktikleriyle sağlanan itaat ve bu itaatin psikolojik ve toplumsal mekanizmalarını ortaya koyan Le Boétie'nun sunduğu çözüm yolu da itaatin mantığını tersine çeviren iradi bir eyleme dayanmaktadır. O'na göre direniş için aktif bir isyana, tiranla savaşmaya veya onu devirmeye gerek yoktur.

Le Boétie açısından çözüm aslında pasif bir direniştir: sadece ve sadece tirana hizmet etmeyi ve onu desteklemeyi bırakmak. Halk, tirana verdiği gücü geri çektiği anda, iktidar kendiliğinden çökecektir (Keohane, 1977, s. 122). La Boétie bu durumu, "sizin onu itmenizi veya onu sarsmanızı istemiyorum, sadece onu taşımayı bırakın ve göreceksiniz, kaidesi altından alınmış kocaman bir dev heykel gibi, kendi ağırlığıyla düşüp parçalanacaktır" metaforuyla açıklamaktadır (La Boétie, 2019, s. 27).

Ancak bu basit çözüme rağmen La Boétie'nin düşüncesi derin bir karamsarlık ve elitizm de barındırmaktadır. Ona göre kitleler *artık* alçaklaşmış, korkaklaşmış, sağduyudan yoksun hale gelmiştir (Ağaoğulları, 1983, ss. 287-288), böylece onlar kulluğu yalnızca kabul etmekle kalmamış, onu sevmeye de başlamıştır. Bu nedenle direnişin öznesi; ahlaken ve zihnen gerilemiş kitlelerde değil, her zaman var olan "daha iyi doğmuş" (Keohane, 1977, s. 128), üstün zekâlı ve boyunduruğu asla kabul etmeyen bir avuç seçkin kümededir. Özgürlük fikrini canlı tutan, gönüllü bir boyunduruk altındaki kitlelerde değil az sayıdaki elittedir.

Sonuç olarak La Boétie, iktidarın meşruiyetini ve sürdürülebilirliğini yönetenin eylemlerinden ya da karizmasından çok, yönetilenlerin konumuna

odaklanarak sorgulayan bir başlangıç noktası sunmaktadır. Başka bir ifadeyle yazar, milyonlarca insanın, kendisine verdikleri erkten başka bir gücü olmayan tek bir kişinin hükmü altına nasıl girebildiği sorunsalını ortaya koyarak, itaatin kaynağını dışsal bir zorbalık aygıtında değil, yönetilenlerin “iradi köleli[ğinde]” (Göze, 1968, s. 250), yani içselleşmiş bir rıza ve kabullenişte aramaktadır.

La Boétie’nin siyasal itaatin temeline yerleştirdiği alışkanlık, gönüllü boyun eğme ve iktidarın sürdürülmesini sağlayan çıkar bağları gibi kavramların incelenmesinin ardından, sonraki başlık altında Freud ile La Boétie’nin yaklaşımları karşılaştırılacaktır.

3. Siyasal İtaatin Yapısal Temelleri: Arzu ile Alışkanlık Arasında Kitle ve Özne

Freud ve La Boétie’nin siyasal itaatin kökenine dair düşünsel çözümlemeleri, görünürde benzer fakat özünde radikal biçimde farklı iki teorik açıklama sunmaktadır. Bu fark, yalnızca yöntemsel ya da dönemsel bir ayrışmadan ibaret değil, bilakis öznenin doğası, arzusun işleyişi ve tarihsel süreklilik gibi meselelerde köklü bir kuramsal karşıtlık biçiminde ortaya çıkmaktadır.

3.1. Özne, Doğa ve İktidar

Her şeyden önce doğa durumuna ilişkin yaklaşımları, iki düşünür arasındaki ayrışmanın temelini oluşturmaktadır. La Boétie için doğa; bireyin eşitlikçi ve özgür bir varlık olarak varoluşunu belirleyen asli bir zemindir (García-Alonso, 2013, s. 324; La Boétie, 2019, s. 96). Siyasal iktidar ise bu doğal düzene sonradan dahil olmuş bir anomali olarak değerlendirilmektedir. Doğa burada normatif bir kaynak, özgürlük ise unutulmuş ama geri çağrılabilir bir başlangıç noktasını işaret etmektedir.

Freud’da ise doğa, şiddetle işleyen bir ataerkil düzene dayanmaktadır ve burada “...yaşam, tahakkümle düzenlenmiştir” (Marcuse, 1968, s. 80). Tüm dişiler üzerinde tekel kuran ilkel babayı öldüren oğullar, bu eylemleriyle uygarlığın başlangıcını mümkün kılmıştır. Dolayısıyla Freud’da doğa, özgürlüğün değil arzusun, yasa öncesi şiddetin ve bastırmanın alanıdır.

Doğa durumuna ilişkin farklılıklar, her iki düşünürün özne kavramına yükledikleri anlamlarda daha da belirginleşmektedir. Freud’a göre birey, bilinçdışı arzuların yapılandığı bir taşıyıcıyken özne de özerk değil, bu yapıların işlediği bir düzlemden ibarettir. Öyle ki Marcuse’ye göre Freud

açısından modern birey, ilkel insanın kalıtsal izlerini taşımaktadır (Marcuse, 1968, s. 78). Bu yapısal belirlenim, bireyin siyasal kararlara rasyonel ya da etik bir zemin üzerinden katılımını imkânsız kılar çünkü siyasal itaat, iradi değil patolojik bir teslimiyettir.

Buna karşılık La Boétie'de birey başlangıçta özgür olsa da tarihsel süreçte bu özgürlük alışkanlık yoluyla unutulmakta, bastırılmakta ve yerini gönüllü kulluğa bırakmaktadır (La Boétie, 2019, s. 107). Bu noktada La Boétie, itaatin kaynağını bireyin özsel doğasından değil, bu doğanın unutulmasından türetmektedir. Dolayısıyla özne, Freud'da yapısal olarak boyun eğmeye yazgılı iken, La Boétie'de tarihsel bir sapmanın hem mağduru hem faili olarak konumlanmaktadır.

Farklı doğa ve özne tasarımları, siyasal itaati mümkün kılacak olan tekrar ve içselleştirme biçimlerini de şekillendirmektedir. Buna göre Freud'da arzu, bilinçdışı düzlemde tekrar eden özdeşleşme kalıplarıyla işlemektedir. Bu bağlamda totem yemeği ritüeli, kolektif hafızada bastırılmış arzusun geri dönüşüne sahne olurken suç, şenlik aracılığıyla hatırlanmakta (Freud, 2024, s. 150; Teber, 2023, s. 228), yasa ise bu suçun bastırılmasıyla kurulmaktadır. Bu ritüelistik tekrar hem bireysel hem de kolektif bilinçdışının sürekliliğini sağlamaktadır.

La Boétie'de ise tekrar, kültürel ve davranışsal alışkanlıklar yoluyla işlemektedir (La Boétie, 2019, s. 42; Sparling, 2013, s. 491). Siyasal itaati mümkün kılacak olan şey, köleliğin kuşaktan kuşağa ideolojik biçimde doğallaştırılmasıdır; artık birey, özgürlüğü hiç tatmadığı için onun yitimi karşısında bir kayıp da hissetmeyecektir. Bu nedenle La Boétie'de siyasal boyun eğme, kuşaklararası aktarımla tahkim edilmektedir.

İçselleştirme mekanizmalarının La Boétie'de ideolojik, Freud'da ise bilinçdışı sürekliliği, en yoğun biçimde lider figürünün etrafında kurulan duygusal ve bilişsel bağlarda cisimleşmektedir. Freud'un lider-birey ilişkisini telkin ve özdeşleşme üzerinden kurması, siyasal itaatin duygusal olduğu kadar bilişsel bir teslimiyet içerdiğini de ortaya koymaktadır. O'na göre liderin herkesi eşit derecede sevdiği yanılsaması, bireyler arasında doğrudan değil, ortak bir arzu nesnesine yönelme vasıtasıyla kurulmuş dolaylı bir bağ yaratmaktadır (Freud, 2023, s. 76). Bu özdeşleşme neredeyse hipnotik bir etki taşımakta ve birey, düşünsel faaliyetlerini askıya alarak lidere duygusal olduğu kadar düşünsel olarak da teslim olmaktadır. Bu noktada Freud, siyasal itaati libidinal telkinin bir uzantısı olarak deneyimlemektedir.

La Boétie'de benzer bir bilişsel teslimiyet görülse de bu yapısal bir telkinden ziyade, alışkanlıkla pekişen, korkuyla beslenen ve şenlikler ile dini ritüeller aracılığıyla tahkim edilen (Keohane, 1977, s. 121) bir düşünme yetisi

yitimi olarak belirlemektedir. Demek ki La Boétie’da birey düşünmeyi bırakmıştır çünkü artık sorgulama kapasitesi körelmiş haldedir.

Lider figürü üzerinden kurulan bir diğer karşıtlık da lidere atfedilen meşruiyet zemini konusundadır. Bu bağlamda Freud için lider yalnızca siyasal bir aktör değil; bastırılmış arzuların, benlik idealinin ve süperegonun dışsal temsili olarak kutsallaştırılmış bir nesne konumundadır (Aytaç, 2009, s. 158; Freud, 2023, s. 158). Bu durum, lideri neredeyse kutsal bir varlık, Teber’in ifadesiyle idea -Tanrı- mertebesine çıkarmaktadır (Teber, 2023, s. 229).

Buna karşın La Boétie’de tiran, dini ve kutsal öğelerle desteklenmiş olsa da temelde bir çıkar ilişkileri ağının merkezindedir. Bu minvalde tiranın gücü etrafındaki küçük tiranlardan ve halkın pasif desteğinden gelmektedir. Siyasal sadakat burada libidinal değil, pragmatik bir işleyişle sürdürülmektedir. Bu karşıtlık; Freud’un kitleyi bir arzu topluluğu, La Boétie’nin ise alışkanlık ve çıkar bağlarıyla şekillenmiş bir itaat rejimi olarak kavramsallaştırmasını mümkün kılmaktadır.

3.2. İtaatin Kaynakları

İki düşünür arasında lider mevzundaki bariz farklar, siyasal itaati açıklayan mekanizmaların da doğal olarak zıt biçimlerde inşa edilmesine yol açmaktadır. Daha önce değinildiği üzere Freud’un açıklamasında birey, atalarının işlediği kurucu suçun (baba katli) yarattığı bastırılmış “suçluluk duygusu”nu (Teber, 2023, s. 229) telafi edebilmek için, bilinçdışı dürtülerinin yönlendirmesiyle kitleye katılmaktadır². Bu katılım, özgür iradede ziyade, bastırılmış arzuların ve suçluluğun zorladığı bir özdeşleşme zorunluluğudur. Buna göre birey kendi benlik idealinden feragat ederek onu lider figürüne devretmekte, böylece arzusun taşıyıcısı haline gelen lider hem sevilen hem de korkulan bir otoriteye dönüşmektedir. Sonuç olarak Freud’da itaat, iradi bir tercih değil, libidinal özdeşleşmenin zorunlu bir sonucudur.

La Boétie’de ise siyasal itaat doğrudan bir zorlamanın sonucu değildir; birey, alışkanlık yoluyla boyun eğmeye alışmış ve bu alışmayı doğal bir durum olarak içselleştirmiştir (La Boétie, 2019, s. 35-36). Dolayısıyla burada gönüllü kulluk, bireyin doğrudan rızasıyla değil, unuttuğu özgürlüğün yerine geçen “ikinci doğa”nın sonucu olarak belirlemektedir. Sonuç olarak her iki düşünür en nihayetinde siyasal itaati yalnızca dışsal koşullarla değil, öznenin içsel yapı ve tarihsel konumlanışıyla çerçeveselendirse de Freud’da bu arzusun yapısı

2 Nitekim Freud için bu mekanizmanın kaynağı olan Oidipus kompleksi de tüm sosyal kurumların ve kültürün temelini oluşturan evrensel bir olgudur (Smadja, 2006, s. 177).

zorunluluğuna, La Boétie'de ise alışkanlığın ideolojik sürekliliğine dayanmaktadır.

Lider ve siyasal itaat hususları dışında her iki kuramsal yaklaşımın duygulanım rejimleri arasında da belirgin bir fark gözlemlenmektedir. Freud'da siyasal itaat; sevgi ve nefretin iç içe geçtiği ambivalans duygular üzerinden işlerken, lider figürü hem özdeşleşilen hem de bastıran bir nesne olarak libidinal yatırımın merkezine yerleştirilmektedir (Freud, 2024, s. 141). Bu libidinal bağ, arzu ekonomisinin dikey bir düzlemde çalıştığı, bireyin benlik idealini lidere devrettiği bir özdeşleşme yapısını mümkün kılmaktadır.

La Boétie'nin kitle analizinde ise duygulanımlar daha dağınık ve yatay bir düzlemde örgütlenmektedir. Tiranın yakın çevresindeki ilişkiler ağı korku, çıkarıcılık ve suç ortaklığı gibi duygularla şekillenirken halk alışkanlık, duyarsızlık ve korkaklık gibi sıfatlarla bezenmiş bir edilgen ruh haline sürüklenmektedir (La Boétie, 2019, ss. 111-112). Bu yapı, libidinal bir özdeşleşmeden çok, bir 'uyuşma' rejimini andırmaktadır. Dolayısıyla Freud'un dikey ve yoğunlaşmış arzu modeline karşı, La Boétie'de gevşek, çıkarıcı ve edilgen bir duygulanım ekonomisi inşa edilmiştir.

Kuramsal farkların ve zıt ön kabullerin doğal sonucu olarak her iki düşünür, bir direnişin imkânı konusunda da farklı çerçeveler çizmektedir. Bu bağlamda Freud'da panik, yapay kitlenin libidinal bağlarının çözülmesiyle ortaya çıkan bir kaotik dağılmadır (Freud, 2023, s. 47); bireyler bir tür kolektif boşlukta yalnızlaşır ancak bu çözülme özgürleştirici değildir. Aksine öznenin hem duygusal hem bilişsel zemini çöktüğü için panik, özgürlüğe değil çaresizliğe neden olmaktadır.

La Boétie'de ise kitlenin çözülmesi pasif ama iradi bir direniş önerisiyle kuramsallaştırılır ki burada halkın sadece tirana hizmet etmeyi bırakması yeterlidir. Bu bilinçli eylemsizlik, özgürleşmenin kapısını aralayabilse de La Boétie'de de bu imkân sınırlıdır zira kitleler artık öylesine yozlaşmış ve duyarsızlaşmıştır ki, gerçek direniş yalnızca "daha iyi doğmuş" bir azınlık elitin edimine bağlıdır (Keohane, 1977, s. 122).

Nihayetinde Freud'daki umutsuzluk yapısal olarak La Boétie'de ise tarihsel ve psikolojik bir unutmayla ilgilidir. Freud'un düşüncesinde bu, neredeyse bir kader gibi işlerken, La Boétie'de ise bilinçli bir iradeyle aşılabılır haldedir.

Tüm bu fark ve ortaklıklar ışığında, Freud ile La Boétie arasındaki kuramsal farklılıklar yalnızca birbirine karşıt iki açıklama modeli olarak değil, aynı zamanda siyasal itaatin farklı düzlemlerini açığa çıkaran tamamlayıcı yaklaşımlar olarak da okunabilir niteliktedir. Freud'un libidinal özdeşleşmeye dayalı çözümlemesi, siyasal olanın bilinçdışı arzu ve duygulanım ekonomileri tarafından nasıl kurulduğunu gösterirken La Boétie'nin gönüllü kuluğa dair

çözümlemesi, alışkanlık ve toplumsal çıkar ağlarının itaatin sürekliliğini nasıl mümkün kıldığını ortaya koymaktadır. Böylece iki kuram, siyasal itaatin yalnızca tek bir kaynağa indirgenemeyeceğini, aksine arzu ile alışkanlık, bilinçdışı ile ideolojik içselleştirme arasındaki kesişimlerde yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koyarak, birbirini tamamlayan iki analitik kanal olarak düşünülebilir perspektiftedir.

Sonuç

Bu çalışma, siyasal itaatin kökenini, Freud'un psikanalitik kuramındaki libidinal bağıllık ile La Boétie'nin gönüllü kulluk paradigmasındaki tarihsel alışkanlık olmak üzere iki temel içsel dinamikte konumlandırmıştır. Çalışma boyunca bu iki yaklaşımın, modern siyaset kuramında otorite ve itaat ilişkilerine dair birbirini tamamlayıcı iki farklı teorik kanal açtığı ileri sürülmüştür. Freud'un analizi itaati, bastırılmış arzuların ve kolektif suçluluk duygusunun lider figüründe yoğunlaşmasıyla oluşan psikanalitik bir bağ olarak çerçevelerken; La Boétie'nin kuramı, itaati, özgür doğanın alışkanlık yoluyla unutulmuş köleliğin içselleştirildiği tarihsel bir "gönüllü kulluk" durumu olarak tanımlamıştır.

İlk bölümde, Freud'un kuramında siyasal itaatin, bastırılmış bireysel arzusunun lider figürüne aktarımıyla tesis edilen ve kitleyi bütünleştiren libidinal bir bağ olduğu saptanmıştır. İkinci bölümde La Boétie'nin perspektifinde itaatin, doğal özgürlüğün tarihsel süreçte unutulması ve toplumsal alışkanlıklar aracılığıyla içselleştirilmesi neticesinde bir "gönüllü kulluk" rejimini dönüştüğü ortaya konulmuştur. Son bölümde ise iki düşünür mukayese edilerek siyasal itaatin Freud'da dikey bir arzu ekonomisine, La Boétie'de ise yatay bir alışkanlık rejimine dayandığı yönündeki kuramsal karşıtlığa dayandığı açığa çıkarılmış ve bu ayrımın direniş imkânlarına etkileri gösterilmiştir.

Freud ve La Boétie'nin siyasal itaati arzusunun libidinal yapıları ile alışkanlığın ideolojik sürekliliği üzerinden açıklayan farklı yaklaşımları, modern siyaset kuramındaki çeşitli tartışmalara da ışık tutmaktadır. Freud'un lider figürü etrafında yoğunlaşan özdeşleşme ve libidinal bağ çözümlemesi, özellikle faşizm tartışmalarında karizmatik otoriteye yönelmiş kitlelerin oluşumunu anlamaya dönük tartışmalarda izlenebilecek kavramsal bir arka plan sunarken La Boétie'nin gönüllü kulluk ve alışkanlık vurguları ise Gramsci'nin rızanın kültürel üretimi ve hegemonya kuramında izleri yakalanabilecek bir düşünsel öncül olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde, bireyin özdeşleşmesini ideolojik aygıtlarla açıklayan Althusser'in "interpellation" kavramı ya da iktidarı yönetimsellik teknikleri üzerinden kavramsallaştıran Foucault'nun "governmentality" çözümlemeleri de Freud'un arzusunun yapısal zorunluluğu ve La Boétie'nin unutmama/alışkanlık mekanizmalarıyla akraba düşünsel çizgiler

olarak okunabilir. Bu bağlamda iki düşünürün karşılaştırılması, yalnızca tarihsel bağlamlarıyla değil, modern siyaset teorisinin bu tür çoğul tartışmalarına açılan verimli bir başlangıç noktası olarak da anlam kazanmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte, bu iki yaklaşım arasında kurulan tamamlayıcı karşıtlığın mutlak olmadığı ve iki perspektif arasındaki örtüşme ve geçişkenliklerin de başka araştırmalarda derinleştirilmesi gerektiği açıktır. La Boétie'nin "alışkanlık" dediği mekanizmanın, zamanla bir tür arzuya dönüşebileceği ve bireylerin yalnızca unutarak değil, kölelikten bir tür haz alarak itaat ediyor olabilecekleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, La Boétie'nin sözünü ettiği "eğlencelerle uyuşturulma" durumunun, Freudyen bir perspektiften bastırılmış arzuların ikame yollarla tatmin edilmesi olarak da yorumlanabileceği düşünülmelidir.

Başka bir perspektiften ise Freud'da bilinçdışı arzusun tekrar yoluyla ritüelleşmesinin, La Boétie'nin "alışkanlık" anlayışıyla akraba mekanizmalara işaret ediyor olabileceği de ayrıca değerlendirilmelidir. Bu bağlamda bilinçdışı arzu ve ideolojik alışkanlık arasında bir sürekliliğin olup olmayacağı da başka bir tartışma sorusudur.

Son olarak, La Boétie'nin "gönüllü kulluk" kavramsallaştırmasında yer alan gönüllülüğün, aslında unutulmuş bir özgürlükten kaynaklandığı için tam anlamıyla özgür bir tercih olarak görülemeyeceği; benzer biçimde, Freud'un iradeyi aşan patolojik teslimiyetinde ise bireyin narsistik bir haz bulması nedeniyle tamamen irade dışı bir durumdan da söz edilemeyeceği belirtilmelidir.

Bu tespitler, siyasal itaatin yalnızca arzu ve alışkanlık arasındaki ikilikte değil, bu iki eksenin kesişimlerinde de araştırılabileceğini, dolayısıyla Freud ve La Boétie'nin kavramlarının karşıtlık kadar tamamlayıcılık ilişkileri içinde yeniden düşünülmesi gerektiğini göstermektedir.

Etik Bildirim: sbfdergi@politics.ankara.edu.tr

Benzerlik Denetimi: Tamamlandı.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar(lar) bir çıkar çatışması beyanında bulunmamıştır.

Kaynakça

- Akal, C. B. (1999). *İktidarın üç yüzü*. Dost Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. (1983). Etienne De La Boétie ile yapıtı "Gönüllü kulluk üzerine söylev" in kısa bir tanıtılması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 38(1), 245–275.
- Ağaoğulları, M. A., & Köker, L. (2013). *Tanrı devletinden kral-devlete*. İmge Kitabevi.

- Aytaç, A. M. (2009). *Kitle ve siyaset: Kalabalıkların yönetimi* (Yayımlanmış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
- Brighenti, A. M. (2010). Tarde, Canetti, and Deleuze on crowds and packs. *Journal of Classical Sociology*, 10(4), 291–314. <https://doi.org/10.1177/1468795X10379675>
- Borch-Jacobsen, M. (1988). *The Freudian subject*. Stanford University Press.
- Çelebi, A. (2014). Teknik yeniden üretilebilirlik çağında kitle ve kitlesellik: Walter Benjamin üzerine bir deneme. *Doğu Batı*, (69), 11–62.
- Erşen, Ö. (2006). Uygarlıktan geriye ne kaldı. *Cogito*, (49), 87–94.
- Fischer, G. N. (2022). *Sosyal psikolojinin temel kavramları*. İletişim Yayınları.
- Freud, S. (2023). *Kitle psikolojisi ve benlik analizi*. Can Yayınları.
- Freud, S. (2024). *Totem ve tabu*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Fromm, E. (1991). *Freud düşüncesinin büyüklüğü ve sınırları*. Arıtan Yayınevi.
- García-Alonso, M. (2013). La Boétie and the Neo-Roman conception of freedom. *History of European Ideas*, 39(3), 317–334. <https://doi.org/10.1080/01916599.2012.695207>
- Göze, A. (1968). Onaltıncı yüzyıl düşünürlerinde baskıya karşı direnme. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 34(1–4), 243–277. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/96148>
- Honneth, A. (1996). The perpetuation of the state of nature: On the cognitive content of Elias Canetti's *Crowds and Power*. *Thesis Eleven*, 45(1), 69–85. <https://doi.org/10.1177/0725513696001045007>
- Keohane, N. O. (1977). The radical humanism of Étienne de La Boétie. *Journal of the History of Ideas*, 38(1), 119–130. <https://doi.org/10.2307/2708844>
- Kiss, E. (2004). Does mass psychology renaturalize political theory? On the methodological originality of *Crowds and Power*. *The European Legacy*, 9(6), 725–738. <https://doi.org/10.1080/1084877042000311581>
- Kütahneç, M. (2006). Kültürde bakış. *Cogito*, (49), 145–156.
- La Boétie, E. (2019). *Gönüllü kulluk üzerine söylev*. Alfa Yayınevi.
- Le Bon, G. (2022). *Kitleler psikolojisi*. Say Yayınları.
- Marcuse, H. (1968). *Aşk ve uygarlık*. May Yayınları.
- Moscovici, S. (1985). *The age of the crowd*. Cambridge University Press.
- Özmen, F. A. (2015). Gustave Le Bon ve Freud'un ışığında kitle psikolojisi ve Gezi Hareketi'nin psikolojisi. *Alternatif Politika*, 7(1), 183–206. https://alternatifpolitika.com/eng/site/dosyalar/arsiv/19-Nisan-2015/8.gustave-le-bon-ve-sigmund-freud-ve-gezi_ahu_ozmen.pdf
- Parman, T. (2006). Bugün psikanalizi tartışmak. *Cogito*, (49), 67–74.
- Pieters, J., & Roose, A. (2006). The art of saying 'no': Premonitions of Foucault's 'governmentality' in Étienne de La Boétie's *Discours de la servitude volontaire*. In J. Deploige & G. Deneckere (Eds.), *Mystifying the monarch: Studies on discourse, power and history* (pp. 79–97). Amsterdam University Press.
- Roudinesco, E. (2016). *Kendi çağından bizim çağımıza Sigmund Freud*. Metis Yayınları.
- Smadja, E. (2006). Oidipus kompleksi: Psikanaliz/antropoloji tartışmasının açıklığa kavuşması. *Cogito*, (49), 175–192.
- Sparling, R. (2013). Sunlight is the best disinfectant? Étienne de la Boétie on corruption and transparency. *European Journal of Political Theory*, 12(4), 483–509. <https://doi.org/10.1177/1474885112471267>
- Teber, S. (2023). *Bilimsel bir peri masalı*. Okuyan Us Yayınevi.